

Middelalderlige kamme og styler fra jordfund i Roskilde.

Af *Otto Smith.*

Kamme.

Kendskabet til middelalderens kamme er kun ringe. De former, der hidtil har været gjort til genstand for omtale, er som regel de finere former i elfenben, der udelukkende var i adelens eje, medens „folkets“ kamme kun har været fremme i enkelte afbildninger.

I nationalmuseets 2. afdeling findes imidlertid en række benkamme fra middelalderen, og disse er for størstedelen fundet i Roskilde.

Det er alle dobbeltsidede kamme lavet til nyttebrug, og i modsætning til de hidtil kendte pragtstykker¹⁾ danner de en folkelig gruppe, der ikke synes mindre interessant.

De falder i to afdelinger.

Kammene i den første er skåret i eet stykke og er tykke på midten (fig. 1, c. $\frac{1}{2}$ nat. størr.). Fra det tykkere midterstykke er der skåret fine tænder til den ene side, grove til den anden, således at der for enden af hver tandrække står et afsluttende stykke, der som regel er smallest for neden.

Midterstykkets ornamentering er ganske enkelt. Oftest består den kun af en ophøjret kant (D. 1910), højest en stregornamentering, der en enkelt gang kan fremhæves ved indlagte messingbånd, og kun D. 364 har en finere udsmykning,

¹⁾ f. eks. Ein frühmittelalterlicher elfenbeinkamm in germ. museum (Mittheilungen aus germ. nationalmus. 1895 pag. 81) og Ein frühkarolingischer elfenbeinkamm (sammesteds 1888 pag. 153).

der dog er enkelt nok. Kammiens sider er enten lige afskåret eller har en let indbuning på midten.

Denne kamform kan spores helt tilbage til Ægyptens oldtid¹⁾ (c. 3500 f. kr.), hvor den primitive udførelse dog ganske dækker disse håndværksmæssigt udførte middelalderlige.

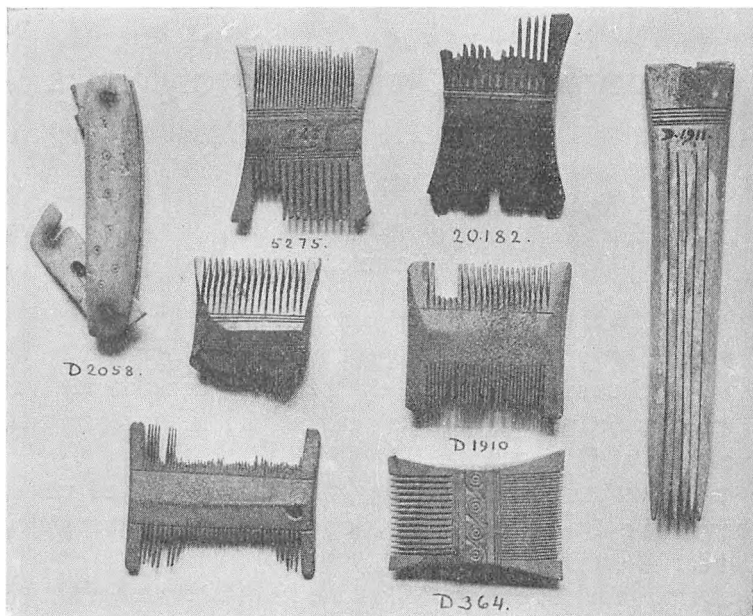

Fig. 1.

Også fra etruskiske grave og fra pælebygningerne i neuenburgersøen kendes formen²⁾ sammen med ensidede kamme skåret i et stykke.

Der synes derefter at komme et tidsrum, hvor formen er ganske forsvundet. De danske kamme fra oldtiden er alle ensidede, undertiden skåret i flere stykker, der sammenholdes af et „håndstykke“ af buet form, som ofte nærmer sig ren halvcirkelform, og kamstykkerne er da skudt op i en i håndstykkets nederste lige kant indskåret rille, hvori de fastholdes med gennemgående nitter af metal.

¹⁾ F. Winter: Die Kämme aller Zeiten, fig. 20.

²⁾ samme, fig. 8 og 34.

Af denne ensidede kam kendes intet eksempel fra middelalderlige fund. Med vikingetogene synes en hel ny kamform at have vundet indpas her i landet.

Det er den dobbeltsidede kam med midterskinner (fig. 2, c. $\frac{1}{2}$ størrelse). I virkeligheden fremkommer denne kamform første gang i England i den brittisk-romanske periode¹).

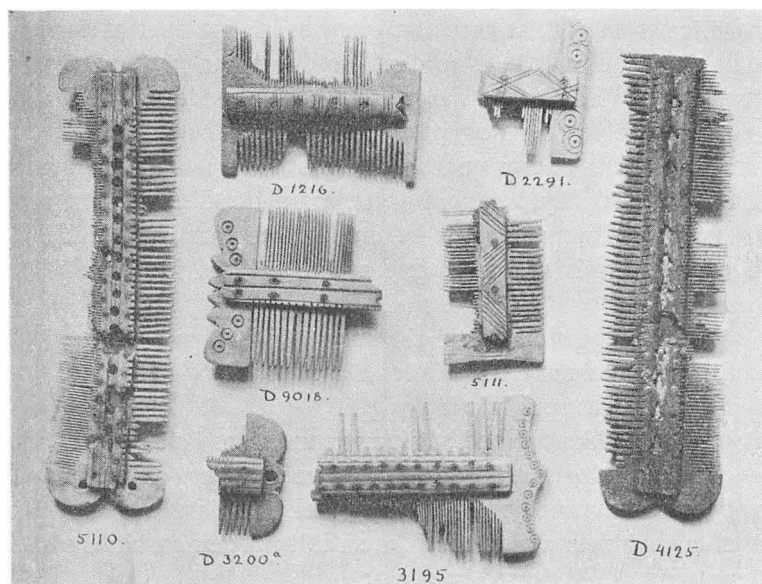

Fig. 2.

Denne kam er langt rigere end den foregående repræsenteret i Roskilde-fundene.

Også denne kamform er oftest skåret i eet stykke med grove og fine tænder som den først omtalte, men kammens tykkelse er mere ensartet, og den er derfor spinklere. Til styrkelse er der da på begge sider af midterstykket nittet en skinne af samme bredde som dette.

Kamstykket afsluttes til begge sider af et ret bredt endestykke, hvis forskellige udsmykningsformer er repræsenteret i de i fig. 2 viste kamme. Foruden de her anvendte cirkelslag viser skinnerne som oftest en stregornamentering eller for fi-

¹) Winter fig. 46.

nere formers vedkommende gennembrudte mønstre (5110 og D 4125).

Medens den første gruppes kamme alle er ganske korte (varierende mellem 3 og 4,2 cm), forekommer der i den sidste ingen under 5 cm. De fleste varierer mellem 10 og 15 cm, og en enkelt når endda en længde af 21 cm.

Det er umuligt at datere disse to kamformer nøje. Det er rimeligt at antage, at deres brug har strakt sig over hele middelalderen og over hele norden¹⁾, og manglen på fund af andre former viser, at de har været eneherskende.

En forskel er der dog på dem. Gruppen med pånittede skinner repræsenterer en finere (og svagere) art, hvis plads må have været i hjemmene. I hvert fald måtte disse kamme ved transport beskyttes med de senere omtalte kamfutteraler. Til lige synes fund fra andre egne at vise, at den har været den mest udbredte.

Den anden gruppe må i sin sværere form mere betegnes som en lommekam eller rettere en taskekam, og den synes tilmed at have et rent lokalt præg.

Det være ikke dermed sagt, at denne form i sit hovedpræg er ukendt andre steder, den forekommer f. eks. et par gange ved københavnske jordfund, men dels er disse eksemplarer sjældne, og dels afviger de ikke så lidt fra den roskildensiske form (Fig. 1. Nederste kam t. v.).

Betragter man den halve snes af disse kamme fra Roskilde, viser de et sådant særpræg og et sådant indbyrdes slægtskab, at det synes at pege på, at Roskilde har huset en kammager, som har bragt denne særlige form på markedet og ladet den gå i arv til sine efterfølgere.

Det er sjældent at konstatere kammagere i norden²⁾, og da Troels-Lund udgav sit værk: *Dagligt liv i norden i 16. århundrede*, måtte han ty til udenlandske værker for at kunne bringe billeder af en kam og en kammager³⁾. Det var derfor

¹⁾ Sml. Hildebrand: *Sveriges medeltid I* 565 f., fig. 312. Fra Bjørkøfundet c. 800 e. Kristi fødsel kendes en kam af elghorn, der er gjort stærkere ved længeribber. To tandrader kendes først mod slutn. af den hedenske tid.

²⁾ Hildebrand: *Sveriges medeltid I* 565.

³⁾ Berch: *Om handtverkeriernes alder* (Sammlaren V 1774) omtaler kammagere i Norge år 1274.

morsomt, om man tilfældigvis ad anden vej kunde konstatere tilstedeværelsen af en kammager i Roskilde.

At datere de to ovennævnte kamformer nøjere er som sagt ikke muligt. Man må nøjes med at hævde, at de afgjort er middelalderlige, og at hovedformen måske har holdt sig et godt stykke op i renaissancetiden.

Af kamfutteraler er der også gjort et par fund i Roskilde (fig. 1, D 2058). Den ene halvdel mangler desværre på begge de kendte eksemplarer, hvoraf det bedste er gengivet her. Princippet var, at dobbeltkammens tænder blev skudt ind mellem to sæt benplader på hver side, som helt dækkede tænderne, og futteralet lukkedes derefter med det ene af tværbåndene.¹⁾

Fra jordfundene i Roskilde kendes også en række af de såkaldte vævekamme. De er alle af samme type (fig. 1, D 1911) med en ganske simpel stregornamentering. Sandsynligvis har de under mindre vævearbejder været brugt til at holde trådene ud fra hinanden, men til brug ved hårredning er de umulige. Når de alligevel omtales her, er det for at rette den fejl, at de ofte omtales og afbildes sammen med redekamme som en del af disse²⁾.

Ialt er der fundet over et halvt hundrede „borgerlige“ kamme i Roskilde. Dette ser lidt underligt ud på baggrund af Troels-Lunds skildring³⁾ af den manglende renlighed ved hårredning i 16. århundredes begyndelse, hvor lidt bedre tilstande netop begyndte at komme frem hos *adelen*.

Synes antallet kun ringe i forhold til byens befolkning gennem skiftende tider, er det dog stort i betragtning af, hvor ringe en del af det oprindelige antal der kommer for dagens lys på denne måde.

Enten må forholdet da have været noget bedre end det skildrede, ja, selv i middelalderen, eller også har Roskilde (på grund af sine kammagere?) været et skridt videre fremme end andre egne.

¹⁾ Sml. Winter fig. 92.

²⁾ Winter fig. 49, 77.

³⁾ Dagligt liv IV 206 f., 4. udg.

Styler.

Har fund af middelalderlige kamme været talrige i Roskilde, gælder dette i endnu højere grad de såkaldte styler, d. v. s. redskaber af ben eller metal, hvormed man gjorde sine notitser på træplader, overtrukket med et tyndt lag voks.

Sådanne plader kunde samles i bøger, datidens notesbøger, hvori det skrevne efter brugen atter kunde slettes ved at

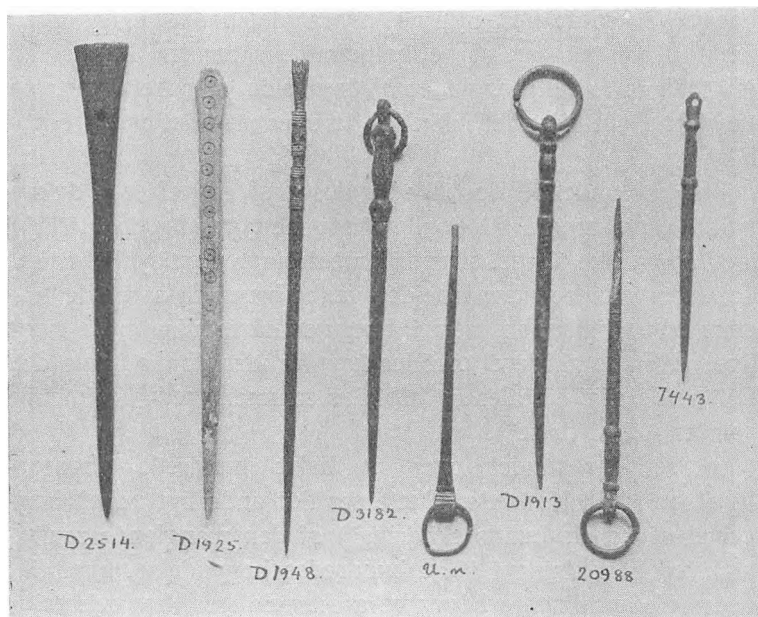

Fig. 3.

gnide pladen med stylens modsatte ende, der kunde være særlig formet til dette brug.

Det kan være et spørgsmål, om alle de fremdragne genstande i ben eller bronze har været brugt som skriveredskaber. Alligevel ligger det nær for at antage det. Den eneste brug, man ellers kunde tænke sig, der var gjort af dem, var som prene, og dertil er de alle for tynde og af for ensartet tykkelse.

Til gengæld mangler de alle den hos styler almindelig kendte „udglatter“, der som en kort, tyk tværstang sad modsat den til skrivningen bestemte spidse ende. Denne form, der kendtes i Rom allerede på Kristi fødsels tid, kendes også

fra nogle ganske små eksemplarer på en længde af 7—9 cm fra københavnske jordfund.

Den roskildensiske form (fig. 3, c. $\frac{1}{2}$ størrelse) har alle et gennemboret hoved, hvori der sidder eller har siddet en ring, så at redskabet kunde bæres hængende. Fundene repræsenterer c. 30 eksemplarer, der i længde varierer lige fra 7 til 18 cm. At man har kendt endnu kraftigere former for styler, fremgår af den omstændighed, at sådanne også har været brugt som våben¹⁾, og at det utvivlsomt var med sådanne, at f. eks. Cæsar blev myrdet af senatsmedlemmerne. Den tidlige oldtil kendte nemlig ikke våbnet: dolk, der først blev almindelig i middelalderen.

Men mangler disse styler således den lille tværstang til udglatning af skriften på vokstavlerne, ligger det nær at antage, at stylerne — efter at have gennemgået denne udvikling — dog har været brugt til at udslette skriften med, idet dette let kunde ske ved at føre selve stylens „krop“ hen over vokstavlens flade.

Endnu et moment, der taler for deres anvendelse som styler, ligger deri, at de næsten alle har en lille bøjning, der kunde tyde paa en udstrakt brug som griffel. Også den omstændighed, at det store antal netop stammer fra Roskilde, som i særlig grad var de eneste skriftkloges, de gejstliges, by, taler for teoriens rigtighed. Dog findes der et par, som nær ved spidsen har en gennemboring, hvis nytte er dunkel. Til anvendelse som prydnåle på klædedragten synes de i hvert fald for svære.

Jeg mener altså at kunne hævde, at vi her har en god samling styler fra den gamle konge- og klerkeby. Af de paa fig. 3 viste er de to første (D 2514 og D 1925) af ben, og blandt de øvrige har navnlig D 1948 været et rent pragtstykke ved sin rige ornamentering og sin forgyldning, hvoraf der endnu er stærke spor.

¹⁾ Schwieterung: Griffel oder dolch. (Zeitschr. f. hist. waffenkunde VII 185.)